

Bréfa- og málasafn Benedikts Sveinssonar 1889-1946, fyrri hluti

Bjarni Benediktsson – Benedikt Sveinsson – Samvinnunefnd um frumvarp til stjórnarskrár
konungsríkisins Íslands – Fundargerðir – Breytingartillögur

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360
Benediktarskjöl
Askja 5-9, Örk 1

Samvinnunefnd sú, er hafði um að fjalla
frumvarp til sjórnarskrár konungsrikiðins
Íslands, hafið fyrsta fund sinn fyrsta daginn
10. júlí og hófst hann kl. 11 áðeigis.

Formatur samvinnunefndar var Kásum
Jóhannes Jóhannesson ^{funda} og skrifari Benedikt
Sveinsson.

Talað lauslega á vís og dreif um
sjórnarskrámalíð. Þá var og minst a
frumvarp til laga um ríkisborgarrett, sem
nefndin hefir einnig fengið til medfesta, og
var sambýkt að taka frumvarp þetta til
medfesta á undan sjórnarskrámalini.

Las formatur bíf frá danek-islenku rádgjafar-
nefndinni til stjórn Íslands og Danmerkur,
dagsett 30. maí 1919 vidurkjandi frumvarpinu
um ríkisborgarrettum.

Sambýkt að kíða undirnefnd til þess at athuga
frumvarpsit og til þess nefndir a einn kljóti:

Einar Árnósson

Karl Einarsson

Benedikt Sveinsson.

Næsti fundur í samvinnunefndinni ákvættum
á langardaginn í sama mund.

Frun gerist eigi. Fundi slitið.

2. fundur

Samrinnumnefðar var háður laugardaginn
12. júli og hófst kl. 10½ ádeigis.

Karl Einarsson ekki í fundi.

Farið yfir 16 fyrstu grunni slíðskraðumværps-
ins og þer mörkuðu athungadar.

Nesti fundur ákvættum mannd. kl. 10½

Fundi slitið

3. fundur

Samrinnumnefðar var háður manudag
14. júli og hófst kl. 10½ ádeigis.

Ísljórnarskrafnefnd nedri deildar hafði
þengit sampsíki deildarmina til þess að
bæta umka nefndina tvær mónum og von
til þess nefndir Þjóri Jónasson pm. Dalamauna
og Sigurður Stefánsson pm. st. Isf. og söttu þei fundun.

~~Sötti Þjóri fundinum, en Sig. Stefánsson var~~
~~fjárrandi.~~

Einar Árnórsson skýrði frá tillozum
under nefndarmina, og sett var til þess að
athunga founvaðið um mikilborgarrett
og lagt í fóam, breyttingatillozun heinrar. Var
hvoftkregna sampsíkt og nefndaralitid under-
ritud.

Síðan var upptök tekit til ísljórnarskra-
fumværpsins þar sem fyrr var frá hófist og
farið yfir yfirrestu grunni, út at 21. gr.

Fundi slitið.

4. fundur

samvinnunefndar var háður fyrir megin 15.
júlí 1919 og hófst skómmu eftir kl. 10½ ódegi.

Farið yfir stjórnarskráfóru. ut í kufla.

5. fundur

samvinnunefndar var háður miðvikudaginn
16. júlí 1919 og hófst skómmu eftir kl. 10½ ódegi.
Vantati þá: Magnus Þorláksson, Karl Einarrson og
Pétur Jónasson.

Tekit at veta 26. gr. frumvarpsins. Vefus um þat langar
umræður, en entust þó eigi thi því þótt og var frestalt hi
mesta fundur.

6. fundur

samvinnunefndar var háður fimbuldaginn 17. júlí
1919 og hófst skómmu eftir kl. 10½ ódegi
og 27. gr.

Rett um 26. gr. stjórnarskrá-frumvarpsins.

7. fundur

samvinnunefndar var háður fólkudaginn 18. júlí
1919 og hófst skómmu eftir kl. 10½ ódegi.
Rett um 29. og 30. gr. stjórnarskráfóru, ^{varð ekki nárratt} og
um þer frestist.

8. fundur

samvinnunefndar var háður langa-daginn 19. júlí
1919 og hófst á venjilegum tíma. ^{þessi bætað forfall,}

Háðit afraum at veta 29. og 30. gr. og umræður
um þer lokit. persir töku thi mals: Magnus Þorláksson, Pétur Jónasson,
Joh. Joh., Bj. J., M. T., Karl Einarrson, Sig. Stef., Einar Árnósson, P. J., H. T.
2. A.

9. fundur

samvinnunefndar var háður manudaginn 21. júlí
og hófst á venjilegum tíma.

Rett um 31. gr. Hér ástættir um að keyja velpingar á hvert,
en ágreiningar var mikill um hitt. hvort fara skyldi þing
þi vetrar. - Entr. rett um 32. - 36 gr.

10. fundur

samvinnunefndar var háður frediðaginn 22. júlí og hófst
á venjilegum tíma.

Rett um 37. - 57. gr. Fundur ákvæðum í mórum
sauð skit og í dama mund.

Isumvinnir 11. fundur

Eftirnarðarfyrslasínum
var hafnar miðvikudaginn 23. júlí 1919.

Einar Árnósson ekki á fundi.

Farið yfir 58. - 77. gr. og þar með lokins spæti yfirlit yfir allt fyr.

Næst fundur ákvæðum a' fastudag kl. 10½ og
þá gekk við fyrir, at forsetið herra var a' fundi:

12. fundur

Hannvinna ófyrslasínum var hafnar manudaginn 28. júlí 1919.
Í venjulegum stað og tímum
Hafi farist fyrir fundur a' fastudag sakað þeir at
forsetið herra var þá eigi virklinn. Í langardagum
varin fjaðlagnefndar með fjarveandi og þar ekki
hepp þá a' koma a' fundi.

Forsetið herra sotti fundina aftrí ekki nefndasínum
og skipti ymsa atriði frávarapeins fó' sjónarmiði óljónum
márat.

13. fundur

Samkvæma Eftirnarðarfyrslasíðar var hafnar fríðudaginn 29. júlí
1919 í venjulegum stað og tímum.

Aðrir a' fundi voru Karl Einiarsson var ekki i
venum.

- E.A. Rætt um tila þingmanns. Sigrún Þróðfjörður
B.Sv. B-Sv. ^{Tala.}
B.J. lagð til, a' þingmannar fer upp í 48 og væri sex af
Joh. Joh. þeim 8 bætt rit tila landstjórnar manna, en tila
B.J. heataktjórnina aukin um tvær, og kvæði ekki leggjast
E.A. á móti, at þingof með einingi hi hinna landstjórnar.
S.F. 7 vorin hlynti þei at fylga landstjórnunum, en 4 á móti.
Sig.St. P-J. 7 vorin hlynti þei at fylga landstjórnunum, en 4 á móti.
M.K. M.K. ~~Á~~chfnávare landstjórs vildar 5, en 6 á móti.
Joh.Joh. Rætt um bisetuskilyrti fyrir konungarétti og kjörgeingi.
M.T. M.T. Tóku hi milt og mæltu með 5 ára bisetuskilyrdjæta lengra.
E.A. Einar Árnósson, Benedikt Þorlósson, Bjarni Jónasson, Sigr. Stefán
son, Magnus Þorlás.

I geyn mæltu: Jón. Jóhannesson, P.J., M.K.,

S.F. vildi heldur hafa bisetuskilyrti í seðskum lögum sic tilbittunarar ít dan
og forsetið herra.

Vm

14. fundur

Samovinnunefndar var háður miðvikudaginn 30. júli.
Og hafst kl. 10 f.m. K: E. ekki á fundi.

Ben. Dr. Ólafur Tekit til umsæðu mik þat er fóður
hófist og tok Benedikt Þeinson til mals. Því nækk
vom greidd aðkv. um breytingar tilloðum Bjarna frá
Vögi (5-6) ein brísetukiloyt ~~ætla~~ fyrir kosningar-
retti og kþögzeni sett í skjörarskoðina. Var til. damps.
boda með 6 aðkv. gegn 5. — Því nækt var bora upp
^{breytingar} ~~borð~~ ^{vit 29. m. laijast fyrir} tillaga ~~ætla~~ fyrir la fóða Sigríður
Fritjónsgeyni:

Setja má med lozum frekari skilyoti fyrir
kosningarretti, þar að meðal brísetakar landum
um tiltekit árabil.

Feld með 6 aðkv gegn. 5.

Síðan var kosin frígjá manna nefnd til þess
að orta breytingar tilloður:

Einar Þorðarson með 9 aðkv.

Johannes Jóhannesson með 8 aðkv. 9

Benedikt Þeinson með 6 aðkv.

15. fundur

Samovinnunefndar var háður manudaginn
11. ágúst 1919. og hafst kl. 11 óðlegis.

Tekit á fundi.

H. J. f. D. vildi gera þið til. vit 16. op. í fyrir konung með
þlyfju um þm. heilum emb. annast en sín til. var
feld, með 7 aðkv. gegn 2.

Gengit í gegnum Alþingið ^{undir} Breytingar tilloðar.

16. funder

samrunnunrefndar var hérður fríðpalagum
12. ágúst 1919 og hófst skómuu eftir kl. 10½.

Lesin breytingartilla Sigurjóns Fríðjónssonar
vís 26. gr. kom fram breytingartill. íst þingmanna-
töluu frá St. Stef. um 46 pm. íst 48. Var sú
br. till. feld. — Síðan vóru allmiklar umræðar um
ýmsu afriði ; till. Sigurjóns og um 29. af.

Var samp. svofeld breytingartill. vís 29.
gr. : Í effo orðnum : "hér a' landi" komi-
og með verið biættar i landinu síðast
fimmi árin átar en lössningas fær fram.
Samp. með 7 alkr. gegn 5.

pá var talat um samkomadag atþingis. Tekkst
ekki fylgi med breytingartill. um 15. febr. og ekki
heldur með 15. mars,

Bethill vís 34. gr. samp. og allar óhálf. frendarinnar
vís at 42. gr.

17. funder

Samrunnunrefndar var hérður með miðisku-
dag 13. ág. a' venjulegum skit og tíma.

Farið uppið þat um ethi var af bethill
sindi refndar, gíða samp. með godan
breytingu.

Sampjöt at ger i neftidavalifi þo steyting
vist 21. gr., at ettað verði til ad Stjórnun
þengi umboð konungs órökvaðs fundum
þessi ~~Stjórnun~~, hi þess at leygja frambur
þau for. sem ~~nauð~~ naturvegfræri
kunni at fyrja þóf að spini geru.

18. fundur

Famstannunnefðar var háður fyrsta daginn
14. ág. ~~að~~ venjilegum tíma.

Form. bar upp til alks. svöfildar
tilloður.

1. Hverir vilja hafa óskell þung?

— 4 met, 8 d' mót.

2. Hverir vilji lata afnema landskjónum?

— 2. met, 6 a' mót.

3. Hverir vilji fylgi landskjónum eo fer
sem mi ^{Signum}.

5 met of ~~Bla~~ Sj Stef, Petur, Magni, Magn, Jón.
nei ~~Bla~~, B. J. post, Kari, Stef.

E. A. Goeiddi ekki athved.

Magni Torfason með fyrirvara.

4. Hverir vilji hafa 12 ~~alppi~~ landskjónum
5 met 5 a' mót.

5. Hverir vilji hafa 10 landskjóka?

6 met, 4 mót.

6. Hverir vilja hafa 48 fm. ? (3. spítg um ~~48~~)
Ekki s. athved. mit fer.

7. Hverir vilji hafa 46 (3. spítg heafð).

5 met, 2 mót.

8. Hvar vilja hafru ~~bliffallit~~
~~vigur~~, frimynd ~~til~~ ófær
economuringskjóðnum utan
Reykjavíkur.

• 7 met, 2 mot

Hesio. wilg. nafa ~~the~~ Bluff Falls
Kotting ~~the~~ Park.
Samp. met 10 atkv.

(26 gr. breasted sandp.
pesu) ~~27 gr.~~

Doktor kom fram ein still. fyrir P.J., at
nefndun, sem slík kámi ekki fram með
atvar Beytingar á 26. gr., at setja
þar um hennidum man, at ~~slíg~~^{þar} fyrir
~~inn~~ kjosa með pingmean, Reykjaví-
ark ~~spænsku~~ með blatfalls-kosning.

Samp. mit 8 Akko., gen 3.

27. qd. lagt samkvættissi: fannig, & à
eftis klubbardum kosningum á batruin
stórum komi: um land alt.

Hrost & landkönig skuli aufanleger
Feld mit 7 gen 5.

1831. W. S. C. 1. 466. 2. N
1831. W. S. C. 1. 466. 2. N

(A. XIV, 11).

Nd.

327. Breytingartillaga

við breytingartillögu á þgskj. 324 (við frumvarp til laga um breyting á lögum um stofnun landsbanka 18. sept. 1885 m. m.).

Flutningsm.: Stefán Stefánsson.

Í annari málsgrein: Í stað orðanna: »og enn fremur . . . i þessari grein« komi:

Sparisjóðir skulu halda rjettindum þeim, er þeir hafa samkvæmt lögum nr. 44, 3. nóv. 1915, um sparisjóði.

Tryggja geymsla-flé einstakles manns.
Gengit í rétt einstakklariga -
einokunar-andi.

Vitskriftspelsi:

Farið í Kringum ymislyg lg.

(A. XIV, 4).

Nd.

216. Breytingartillaga

við frv. til lagð um breyting á lögum um stofnun landsbanka 18. sept. 1885 m. m.

Frá Sigurði Sigurðssyni.

Við 5. gr. Fyrir »5%« komi:
4%.

Feld.

Tebit afhr.

(A. XIV, 5).

Nd.

265. Breytingartillaga

við frv. til laga um breyting á lögum um stofnun landsbanka 18. sept. 1885 m. m. (þingskj. 215).

Frá Pjetri Jónssyni.

Við 5. gr.

Orðin í fyrstu málsgrein: »þó aldrei af meiri — — — milli þeirra« falli burt.

Til vara:

fyrir »300 þús. kr.« komi:

900 þús. kr.

(A. XIV, 7).

Nd.

268. Breytingartillaga

við frumvarp til laga um breyting á lögum um stofnun landsbanka 18. sept.
1885 m. m.

Frá Matth. Ólafssyni, H. J. Kristóferssyni og Jörundi Brynjólfssyni.

Við 5. gr.:

Í stað: »300 þús. kr.« komi:
600 þús. kr.

Feld

Forskriftum.

EKKI heppileg at neimur leysi: —

10000 - kann eKKI fari i landbankan
unntaksgjöld.

Fela stjórnaráttur - setja bankanum i
(A. XIV, 10).

Nd. 2. Valfræld.

324. Breytingartillögur

EKKI annan en bannur at leyzzja fer
við frv. til laga um breyting á lögum um stofnun landsbanka 18. sept. 1885 m. m.

Fra Jórundi Brynjólfssyni, Hákonni J. Kristóferssyni, Pjetri Óttesen,

Benedikt Sveinssyni, Birni R. Stefánssyni og Pjetri Þórðarsyni.

Á eftir 7. gr. komi ný grein, svo hljóðandi:

Allat opinberar stofnanir og opinberir sjóðir, er hafa handbært fje á sjóðvöxtum, skulu geyma það i landsbankanum og útibúum hans, nema sjerstakar ástæður banni, svo sem staðhættir. Sama er um rikisfje og embættisfje, er opinberir starfsmenn hafa undir höndum. Landsbankinn með útibúum sinum hefir einn, að því er við verður komið, heimild til að taka við tryggingar-geymslufje (depositum).

Ákvæði greinar þessarar taka ekki til Söfnunarsjóðs Íslands, nema að því leyti, sem hann hefir handbært fje á sjóðvöxtum, og enn fremur getur stjórnarráðið veitt sparisjóðum rjettindi þau, er ræðir um í þessari grein.

Greinatalan breytist samkvæmt þessu.

Breytingartillagan á þingskjali 279 er hjer með tekin astar.

1. fm. Skagf.

Spaniðum ydi synjat um leyfit.

Stadartil banni hvergi.

Takmarkus i einum loðum, það sem aður kann
es hafa vort heimild. Ótrum

15. Þgg 9.

2. fm. Ám.

Wenig fari i Kringum.

Lög að einum aukumur af 114 km.

(A. XIV, 8).

Nd.

269. Breytingartillögur

við frv. til laga um stofnun landsbanka 18. sept. 1885 m. m.

Frá minni hluta fjárhagsnefndar.

1. Við 4. gr.

Tveir fyrstu málsl. gr. orðist svo:

Stjórnarráðið skipar bókara, fjehirði og gjaldkera bankans og vikur þeim frá, hvortteggja að fengnum tillögum bankastjórnar.

Fjehirðir tekur á móti öllu fje, sem greitt er inn í bankann, en gjaldkeri greiðir alt fje, sem greitt er út úr honum.

Fjehirðir og gjaldkeri bera hvor um sig ábyrgð á sínum sjóði.

Til vara:

Fjallin.
Stjórnarráðið skipar bókara og gjaldkera bankans og vikur þeim frá, hvortteggja að fengnum tillögum bankastjórnar. Heimilt er bankastjórn og að skipa sjerstakan fjehirði í samráði við stjórnskipaða gjaldkerann, er ábyrgð ber á sjóði bankans, og ákveður bankastjórnin, hvernig samvinnu þeirra skuli fyrir komið, að fengnum tillögum stjórnarráðsins.

2. Við 4. gr. 2. málsgri.

Í stað »Fjehirðir bankans« komi:

Gjaldkeri bankans.

3. Við 5. gr. 1. málsgri.

Í stað »6000 krónur« komi:

8000 krónur.

4. Við 5. gr.

2. og 3. málsgri. gr. orðist svo:

Bókari og gjaldkeri hafa að launum 5000 krónur hvor, fjehirðir hafi að launum 4500 krónur, og gjaldkeri og fjehirðir auk þess 1000 krónur hvor í mistalningarfje.

Fjehirði og gjaldkera ber að setja hæfilegt veð, er stjórnarráðið tiltékur.

5. Við 8. gr.

a. 1. málsgri. gr. orðist svo:

Stofna skal styrktarsjóð handa starfsmönnum bankans og útibúa hans og ekkjum þeirra, og skal bankinn leggja fram til stofnunar hans 25000 kr. og enn fremur $1\frac{1}{2}\%$ af nettó ársarði sínum í næstu 10 ár eftir að lög þessi öðlast gildi. Allir, sem fá fasta atvinnu í bankanum eftir að lög þessi öðlast gildi, skulu skyldir til að greiða í sjóðinn 3% af árslaunum sinum, enda öðlast þeir þá rjett til styrks úr honum eftir þeim reglum, sem þar um gilda. Sama rjett öðlast þeir, sem eru starfsmenn bankans, er lögini öðlast gildi, ef þeir greiða gjald þetta frá þeim tímum.

b. Í stað seinstu málsgreinar gr. komi svo hljóðandi málsgrein:

Pessi grein tekur einnig til bankastjóranna.

(B. LVIII, 3).

Nd.

307. Breytingartillaga

við frv. til laga um brúargerðir.

Frá samvinnunefnd samgöngumála.

Við 2. gr. B.

Upphæðin »15000 krónum« verði;
20000 krónum.

(B. LVIII, 5).

Nd.

309. Breytingartillaga

við frv. til laga um brúargerðir.

Flutningsm.: Pjetur Ottesen.

Við 2. gr. VII.

Fyrir »50000 kr.« komi:
80000 kr.

Við 2. gr. B. Fyrir »15000 kr.« komi:
22000 kr.

um frumvarp til stjórnarskrár konungsríkisins Íslands.

Frá samvinnunefnd í stjórnarskrármálinu.

Nefndir þær, er hvortveggi þingdeild setti til þess að athuga frumvarp til stjórnarskrár konungsríkisins Íslands, hófu þegar samvinnu um starf sitt. Hafi þær halddið 19 fundi og tekið einstakar greinir frumvarpsins til rækilegrar athugunar. Nefndin kaus þrjá menn í undirnefnd til þess að orða breytingartillögur þær, er sylgi höfðu náð og voru þær tillögur síðan bornar undir nefndina til úrsilta og því aukið við eða breytt, eftir því sem þurfa þótti.

Breytingartillögur nefndarinnar eru nokkuð margar að tölunni til, en flest eru þeirra miða einungis að því, að færa til betra, máls eða eru svo augljósar og smávægilegar efnisbreytingar, að óþarft þykir að gera grein syrir þeim í nefndaráliti.

Út af 21. gr. frumvarpsins, sem er svo hljóðandi: »Konungur getur látið leggja syrir Alþingi frumvörp til laga og tillögur til annara samþykta« vill nefndin öll taka það fram, til skýringar, að ætlast verði til, að stjórnin fái umbod konungs á ríkisráðsfundi undan Alþingi, til þess að leggja fram á þinginu þau frumvörp, sem ráðuneytinu kann að þykja þörf á meðan þing standur yfir, þótt eigi hafi verið kostur að bera þau áður syrir konung í ríkisráði. Með þessu skil-ordi sjer nefndin eigi þörf á að breyta greininni.

Pess skal getið, að skoðanir nefndarmanna voru svo sundurleitar um attriði þau, er 26. grein skipar syrir um (tölu þingmanna, tölu landkjörinna þingmanna, deildaskipan og fleira), að engin niðurstada sefst um þau. Vard það loks að samkomulagi eftir langar umræður og mikil stímabruk, að nefndin sem slik bæri ekki fram aðrar breytingartillögur við greinina en þá að setja þar heimild um að kjósa mælti þingmenn í Reykjavík með hlutfallskosning. Var þá jafnframt gert ráð syrir, að um leið og sú breyting yrði í lög tehin, væri öðrum núverandi tvímenningakjördænum breytt í einmenningskjördæmi.

I samræmi við þetta eru breytingatillögurnar við 26. gr. og örðabreytingar í samræmi við þær, við 27., 28., 29. og 30. gr.) sbr. 15.—24. br.till.)

Að öðru leyli hafa nefndarmenn óbundnar hendur um afslöðu sina til einstakra atriða greinar þessarar, er til atkvæða kunna að koma í deildum þingsins.

Ágreiningur varð i nefndinni um breytingartillögu við 29. grein. Meiri hluti nefndarinnar er eindregið þeirrar ákveðnu skoðunar, að sjálfsgagt og ófrávirkjanlegt sje að halda að minsta kosti 5 ára búsetuskilyrði í stjórnarskránni syrir kosningarrjetti og kjörgengi til Alþingis og hesir því sett og samþykt tillögu þá við 29. grein; sem tekur þetta fram.

I frumvarpi stjórnarinnar er, auk ríkiskorgararjettarins, einungis tilskilin eins árs búseta í kjördæmi sem skilyrði syrir kosningarrjelli í kjördæminu. Kjörgengur er hver sa, sem kosningarrjett á einhversstaðar í landinu og hesir heimili-
slfestu innanlands.

Með ákvæðinu í 10. gr. stjórnarskipunarlaga 19. júní 1915 eru þau skil-yrði um þetta efni sett fyrir kosningarrjelli manns, annaðhvort: að hann sje fæddur hjer á landi, eða hafi átt hjer lögheimili síðastliðin 5 ár er kosniagin fer fram (og hafi verið búsettur eitt ár í kjördæminu). Samkvæmt 11. gr. sömu laga er hver sá kjörgengur, sem kosningarrjett á í landinu.

Mismunur á því tvennu móti, hversu menn öðlast kosningarrjett og kjörgengi samkvæmt þessum nágildandi lagagreinum er því sá, að þeir, sem freddir eru hjer á landi hafa kosningarrjett eftir eins árs dvót í kjördæminu, hversu lengi sem þeir kunna áður að hafa dvalist erlendis, og eru kjörgengir ef þeir hafa hjer á landi heimilisfestu þegar kosning fer fram, en aðrir menu, sem ekki eru fæddir í landinu, sá rjettinn, er þeir hafa haft hjer lögheimili 5 síðstu árin.

Vegna þessara tvennskonar skilyrða þótti fulltrúum Danmerkur í Sambandslaganeftindinni, ástæða til að taka það fram í athugasemdum við 6. gr. sambandslagafrumvarpsins, að i samkvæmi við »gagnkvæmi« ríkisborgararjettindanna veði að afnema allar takmarkanir, sem nú sje þar á, »svo sem nú sje þar á, svo sem mismun þann á kosningarrjetti sem fram kemur í 10. gr. stjórnarskipunarlaga Íslands frá 19. júní 1915«.

Pennan mismun, sem nefndarmennirnir minnast á, má afnema með tvennu móti: Annaðhvort með því að afnema búsetuskilyrðið, eða með því að ná til allra jafnt, hvort sem eru Íslendingar eða Danir.

Meiri hluta nefndarinnar þykir einsætt að taka síðari kostinn og liggja til þess margar ástæður.

Fyrst má minna á það, að þá er sambandslögin voru til umræðu á Alþingi í fyrra og andstæðingar þeirra fundu þeim meðal annars til foráttu, og samkvæmt 6. gr. og athugasemdinni við hana, sem fyrr greinir, mundi þursa að nema 5 ára búsetuskilyrðið úr stjórnarskránni, — þá var því eindregið svarað af forsvarsmönnum sambandslaganna, að slikt væri misskilningur og að alveg eins mætti láta þetta 5 ára búsetuákvæði standa óbreytt, en láta það ganga yfir alla jafnt, hvort sem fæddir væri hjer á landi eða eigi. Kom þetta skýlaust fram í báðum deildum í umræðum og auk þess gat framsögumaður málsins í N.d. (þm. Dalamanna) þess eitt sinn að gefnu tilefni, að ef enginn annar bæri fram *síla* breytingu, til þess að bæta úr þeim »mismun«, sem um væri að ræða, þá mundi hann sjálfur gera það þegar breyting yrði gerð á stjórnarskránni.

Sama skilningi var haldið fram í blöðum og á mannfundum, þar sem sambandslögin voru rædd áður en þjóðaratkvæði um þau fór fram og bryddi ekki á örðu, en þettanværi samhuga álit allra þeirra, er lögin studdu, hvort sem var í ræðu eða riti. Með þessu forordi og þessum skilningi hesir því íslenska þjóðin samþykkt lögin með atkvæði sinu og frá því verður ekki gengið. Er enginn val á því, að þessar skýringar hafa drjúgum aukið sylgi sambandslaganna, enda hafa og kjósendur í landinu treyst því, að hjer yði ekki látið sitja við orðin tóm, heldur mundu fullar esndir á verða í framkvæmd.

Samkvæmt tillögu meiri hlutans eru skilyrði fyrir kjörgengi og kosningarrjetti danskra manna hjer á landi óbreytt frá því sem þau eru nú. Rjettur þeirra er því á engan hátt *lakari* en áður. Rjettur þeirra móts við Íslendinga er meiri en áður, þar sem 5 ára búsetuskilyrðið á nú einnig að ná til vorra landa. Og rjettur þeirra móts við (aðra) útlendinga er og svo stórum mun meiri en áður, að þar sem danskir ríkisborgarar hafa nú rjett sinn óskertan sem fyrir, þa-

eru allir aðrir, þar á meðal frændur vorir Norðmenn og Svíar hjer estir með öllu svistir kosningarrjetti og kjörgengi, þótt búsettir hafi verið bjer síðustu fimm árin og öðlast hann ekki, hversu lengi sem þeir dveljast hjer, nema þeir fái fyrst ríkisborgarjett með sjerstakri lagasetning, en að núgildandi stjórnarskrá hafa allir útlendingar, Danir sem aðrir, allan sama rjett sem þetta.

Það er því síður en svo, að Danir þursi undan nokkuð að kvarta í þessu efni. Eða hvað mundu þá aðrar frændþjóðir vorar á Norðurlöndum geta sagt nú, sem haft hafa jafnrjetti um þetta við Dani, samkvæmt þeim stjórnskipunarlögum, sem enn gilda hjer i landi?

Á það er að líta, að öll nágrannaríki vor á meginlandi Norðurálsu selja ríkisborgararjett sem skilyrði fyrir kosningarrjetti og kjörgengi. Um þetta er að eins undantekning milli Danmerkur og Íslands, samkvæmt 6. gr. sambandslaganna, eins og áður er á minst. Nú er það augljósara en á þursi að minnast, að Dönum getur alls engin hælta stafað af Íslendingum í þessu efni sakir ríkismunnar og fjölmennis, en sama verður eigi sagt um Íslendinga, og verður síðar vikið að því. Hvi skyldi Íslendingar þá ekki neyta þeirra varna, sem þeir hafa þar sem aðra brestur, en þá er ekki annað fyrir sig að bera en búsetuskilyrði og virðist meiri hlutanum þau eigi mega skemra fara, en breytingartillagan greinir, og samkvæmt er því sem verið hefur nú um hrið.

Það mun og síður en svo, að Dönum komi það mjög á óvart, þótt vjer auðveldum þeim eigi kosningarrjett og kjörgengi fram úr því sem nú er og ofan á önnur þau rjettindi, sem þeim eru trygd með sambandslögunum. Skal því til stuðnings bent á ritgerð estir dr. Knud Berlin, sem nýlega biatist í tímáritinu »Det nye Nord«, um gagnkvæmt jafnrjetti ríkisborgara allra Norðurlanda». — Höfundur rædir um þetta efni sakir þeirrar hreyfingar um samband og sameinun í ýmsum greium, er eflst hefir á Norðurlöndum meðan styrjöldin stóð. Heldur höfundur því fram, að fullkomið jafnrjetti milli ríkisborgara tveggja eða fleiri ríkja, eins og nú milli Danmerkur og Íslands, geti ekki talist annað en fjarstæða einber, nema alveg sjerstaklega standi á og þjóðirnar sje bæði nokkurnveginn jafnokar hver annarar og (einkum) tengdar vináttu- og frændsemisböndum. En hitt mundi nær óhugsandi, segir hann, að Danmörk t. d. þætti ráðlegt að gera slikan jafnrjettissamning við óslugt grannriki svo sem Pýskaland, þar sem Þjóðverjar gæli þá flykt unnvörpum til Danmerkur og öðlast þegar kosningarrjett og kjörgengi til ríkispings, jafnframt því sem þeir væri estir sem áður góðir og gagnir þýskir ríkisborgarar.

Höfundur fer allmögum orðum um fullkomið innbyrðis jafnrjetti milli allra Norðurlanda-þjóðanna og telur slika samninga allskostar óráðlega og illframkvæmanlega meðan ekki sje traust sameiginleg þjóðarkend orðin ríkjandi á Norðurlöndum. Því næst ritar hann á þessa leið:

Vjer skulum einugis benda á, að smáriki sem Ísland með 90000 ibúa, gæti hæglega átt á hæltu, að ríkisborgarar þess yrði ofurliði bornir ef allir ríkisborgarar Norðurlanda fengi kosningarrjett til Alpingis þegar er þeir tæki sjér bólfestu á Íslandi, þegar innslutningur grði til muna, svo sem ef gull fyndist á Íslandi, — ef ekki væri þá sett undir lekann með því að setja þau frekari skilyrði fyrir kosningarrjetti, að til hans þyrfti svo langa búseta á Íslandi, t. d. 10 eða 25 ár, að jafnfræði væri i rauð og vera aðeins i orði kveðnu.

Af þessum ummælum höfndar er aðsælt, að hann telur það eigi ein-

ungis löglegt að setja langa búsetu sem skilyrði fyrir kosningarrjetti, þótt fullkom-
ið ríkisborgara-jafnrjetti væri lögtekið, heldur skoðar það ráðlegt og jafnvel bein-
linis lífs-nauðsynlegt ógreði þegar svo á stendur. Að visu miðar hann hjer við
það, að allar Norðurlandapjóðirnar hefði ríkisborgarajafnþjóði, en þar sem nú er
um Dani eina að gera, þá er hættan að því leyti minni, enda er og búsetuálfimiði,
sem meiri hlutinn áskilur í tillögu sinni, ekki nema hálsur sá tími eða jafnvel
einungis fimmungur þess tíma, sem dr. Berlin telur, að verið gæli nauðsynlegur.

Sumir vilja eyda því, að nokkrar likur sje til, að svo mægt manna
flytljisti hingað frá Danmörku, að ástæða sje að halda búsetuskilyrði því, sem
stendur í nágildandi stjórnarskrá. Um þetta má að visu deila, eins og flei ta ó-
komna hluti, sem reynslan ein fær skorið úr til hlitar. En ekki verður því neit-
að, að likur fyrir innflutningi frá Danmörku eru nú þeim mun meiri en áður,
að ekki er saman berandi. Fyrstu fossafjelög, sem sótt hasa um leyfl hjer á
landi til stóriðju, eru í Danmörku. Til þeirrar iðju þyrfti sjölda fólks, jafnvel svo
tugum þúsunda skili. Hvaðan mundi það fólk koma fremur en frá Danmörku?
Ekki má Ísland við því að missa svo margra manna frá annari atvinnu. Þá má
og nefna fiskveiðar, sem líkur eru til, að Danir stundi framvegis langtum meiri
en hingað til, samsara vaxandi auð og þjóðernis-vakning, sem hlýtur að staða
af stækku ríkisins, — fyrir utan ótal aðrar atvinnugreinir, svo sem verslun,
iðnað o. m. fl., sem þeim stendur opið fyrir að stunda hjer. Þarf og ekki að
leita langt í dönskum blöðum til þess að finna hvatningsgreinir og ráðagerðir í
þessa átt. Þykir óþarf að fara frekara út í þetta mál hjer, þar sem breytingar-
tillagan er svo vægileg, eins og áður er tekið fram, að hún íþyngir að engu
rjetti Dana frá því, sem nú er, heldur gerir einmitt hlut þeirru betri en áður
móts við aðra.

Pess gerist því síður þörf að fjölyrða um þetta atríði málsins, sem það
er viðurkent, að minsta kosti af sumum úr minni hlutanum, að rjelt muni að
hafa nokkru lengri búsetu-skilyrði fyrir kosningarrjetti og kjörgengi, heldur en
tilskilið er í stjórnarskrá, stjórnarriðnar. En úr þessari þörf vill minni hlutinn bæta
á þann hátt að heimila í stjórnarskránni að lengja megi búsetuskilyrðin fyrir
kosningarrjetti með einföldum lögum. Telur hann þá því hinu sama takmarki
náð, sem meiri hlutinn stefni að, og jafnframt gangi þessi aðserð því framar, að
þá sje auðgert að lengja búsetuskilyrðin meira en 5 ár, ef þörf þyki til.

Meiri hlutinn er eindregið andvígur slikri úrlausn málsins. Telur hann
almenn skilyrði kosningarrjettarins einn höfuð-hyrningarstein þingbundins stjórn-
skipulags, sem hvergi eigi heima annarsstaðar en í grundvallarlögum ríkisins,
enda vitum vjer eigi dæmi annars í stjórnarskrám annara þjóða.

Par sem um jafn-mikilvægt grundvallaratriði er að ræða, þykir meiri
hlutanum alls eigi hlýða, að það sje á valdi einstaks þings að breyta skilyrðum
kosningarrjettarins, rýmka þau eða þrengja, án þess að til kasta kjósenda komi.
Telur meiri hlutinn ekki annað koma til mála, en svo fast sje um þennan rjett
búið, að stjórnarskrárbreyting og þar með þingrof og úrskurð kjósenda þursi til,
ef breyta skal. — Meiri hlutinn sjer og alls enga óstæðu til sliks syrirkomulags,
sem minni hlutinn vill hallast að, — sjer ekki að það sje að neinu leyli belra.

Ef það á að vera til þægðar Dönum, þá næst sá tilgangur því að eins,
að ekki verði í lög tekin jafnlöng búsetuskilyrði, sem meiri hlutinn hefir orðið
ásaðtur um. Að öðrum kosti kemur hvortveggja í einn stað niður fyrir þá, nemá

búsetuskilyrðin yrði ákveðin lengri en 5 ár, og þá yrði það þeim verra, en ef nauðsyn þætti til síðar að lengja búsetuna úr 5 árum, má það eins verða með stjórnarskrárbreytingu. — Ef sú væri tilættunin að taka eigi 5 ára búsetuskilyrði upp í sjerstök lög þegar í síð, samsíða stjórnarskrárbreytingunni, þá gæti orðið örðugra að taka það upp í lög síðar, þegar straumurinn væri kominn inn í landið. Betra að byrgja brunninn áður en barnið fellur í hann.

Ef búsetnákvæðið yrði þegar frá upphafi hið sama í sjerstökum lögum sem það, er meiri hlutinn vill standa láta í stjórnarskránni, þá mælti jafnvel segja, að verið væri að fara að Dönum með óeinlaegni, sem Alþingi væri vart samboðin.

Meiri hlutinn telur það því að öllu leyti óheppilegra og ótryggara, að hafa búsetuákvæðið utan stjórnarskrárinna, og kost sjer hann engan við það.

Loks vill meiri hlutinn láta þess getið, að sambandslögin hafi eigi verið samþykkt í því skyni, að Íslendingar skyldi láta nokkuð undan þokast um rjett sinn frá því, sem þar er ákveðið, heldur sje einsætt að neyta rjellinda sinna samkvæmt þeim hjer i landi svo sem fremst má og heldur styrkja en veikja, hvenær sem tækifæri gefst. Þau spor viljum vjer marka þegar á þessu fyrsta þingi er háð er, eftir að breytingin er orðin á sambandinu.

Minni hluti nefndarinn (Jób. Jób., M. Kr., Pj. J., Sigurj. Fr. og St. St.) er meiri hlutanum sylilega samdóma um það, að vjer höfum lagalegan rjett til þess að setja svo langt búsetuskilyrði, sem oss sýnist, í stjórnarskrána syri kosningarrjetti og kjörgengi til Alþingis, og eins um hilt, að tryggja beri Íslendingum rjett og vald yfir málum sínum. Hinsvegar telur hann hvorki nauðsynlegt, hagkvæmt nje full-örugt að einskorða búsetutimann í stjórnarskránni eins og meiri hlutinn vill.

Sem stendur er ekki svo margt Dana hjer á landi, að nein hætta geti af þeim stafad, þótt búsetuskilyrðið sje stutt, og á undanförnum tíma hafa Danir síður en svo sýnt sig í því að sjölmenna hingað til þess að seljast hjer að og telur minni hlutinn ekki miklar likur til að það muni breytast í náinni framtíð, einkum þar sem Dönum opnast nú svigrúm suður á bóginn. En ef búsetuskilyrði, t. a. m. 2 ára, er sett í stjórnarskrána og heimild til að lengja búsetutimann í kosningarlögum, getur Alþingi, *hvenceð sem því kynni að virðast ástæða til þess*, af því að Danir faru að flykkjast til landsins umsvifaust, breytt kosningarlögunum og lengt búsetutimann sem þurfa þætti. Til þess hefði það nægilen tíma, þar sem það eslirleiðis verður væntanlega haldið á hverju ári, og að vantreysta því, að Alþingi muni gæta þessa og lengja búsetutimann, ef þörf krefur, er að gera því og þjóðinni allri getsakir, sem hún að álíti minni hlutans á ekki skilið.

Hvort sem lítið er til Íslendinga sjálfra eða Dana, telur minni hlutinn ekki hagkvæmt að lögfesta nú þegar 5 ára búsetu sem skilyrði syri kosningarrjetti og kjörgengi, þar sem hann telur það ekki nauðsynlegt til þess að tryggja oss yfirráðin yfir málum vorum.

Því má ekki gleyma, þótt meiri hlutinn fari þar fljótt yfir sögu, að Íslendingar sjálfir, sem einhverra hluta vegna eru erlendis og halda eigi húsfestu hjer heima, verða að biða jafnlangan tíma eftir heimkomu sína áður en þeir fá

kosningarrjett og kjörgengi astur, eins og Danir þeir, er setjast hjer að. Þetta þótti í fyrra galli á sambandslagafrv., sem mikið var gert úr af andstæðingum þeirra. Þótt þetta ákvæði sambandslaganna sje alls ekki hættulegt, þar sem girða má og sjálfsagt er að girða syrir hæltur þær, er af því kynnu að stafa hvenær sem er, þá verður hinsvegar að taka sult tillit til þess og hafa búsetutímann eigi lengri til hverrar tíðar en nauðsyn kresur í þessu efni.

Að fara að reyna að draga úr jasnrjettisákvæðinu, t. a. m. með því að skapa (singere) með lagaákvæði búsetu hjer á landi, sem í raun og veru væri það ekki, myndi ekki reynast vel, því annaðhvort yrði ákvæðið þýðingarlaust eða það myndi högga svö nærrí sambandslögnum, að oss væri tæpast sæmandi að setja það.

Að því er Dani snertir, þá munu þeir, — og það ekki að ástæðulausu, þar sem sljórnarskráfrv., eins og það er lagt syrir Alþingi, var borið undir þá í ráðgjafarnefndinni, án þess þeim væri þar gefið í skyn, að þannig lögund breyting og sú, sem hjer er um að ræða, myndi verða gerð á Alþingi, — vænta þess, að Dönum búsettum hjer verði eigi sett strangari skilyrði í þessum efnum, en nauðsyn kresur til þess, að vjer gætum rjettinda vorra og hagsmuna. Má búast við því, að þeir sjái ekki neina hættu á ferðum í þessum efnum, þótt ekki sje nú þegar sett 5 ára búseta sem skilyrði syrir kosningarrjetti og kjörgengi og því verða syrir vonbrigðum. Hinsvegar munu þeir skilja og fallast á, að vjer seljum þau ákvæði í sljórnarskrá voru, er gerir oss við öllu búna og eins því, að svo margir Danir geti flutt inn i landið og setst hjer að, að oss reki nauður til að lengja búsetuskilyrði til þess að koma í veg syrir of mikil áhrif þeirra á mál vor og meðferð þeirra.

Loks þykir minni hlutanum 5 ára búseta sem skilyrði í sljórnarskránni syrir kosningarrjetti og kjörgengi til Alþingis *eigi fullöruugg trygging* gegn dönskum áhrifum á úrslit mála vorra. Kæmi það syrir, að Danir flyttu hjer inn í stórhópum og settust hjer að, gæti svo farið, að 5 ára búsetuskilyrði reyndist of stutt, en þá væri sljórnarskrárvæði eins og það, sem meiri hlutinn stingur upp á, því til syristöðu, að búsetutíminn yrði lengdur með einsöldum lögum.

(A. V, 7.)

Nd.

000. Nefndarálit

um frumvarp til stjórnarskrár konungsríkisins Íslands.

Frá samvinnunefnd i stjórnarskrármálinu.

Nefndir þær, er hvortveggi þingdeild setti til þess að athuga frumvarp til stjórnarskrár konungsríkisins Íslands, hósu þegar samvinnu um starf sitt. Hafa þær haldið 19 fundi og tekið einstakar greinir frumvarpsins til rækilegrar athugunar. Nefndin kaus þrjá menn í undirnefnd til þess að orða breytingartillögur þær, er sylgi höfðu náð og voru þær tillögur síðan bornar undir nefndina til úrslita og því aukið við eða breytt, eftir því sem þurfa þótti.

Breytingartillögur nefndarinnar eru nokkuð margar að tölunni til, en flest-ær þeirra miða einungis að því, að færa til betra, máls eða eru svo augljósar og smávægilegar efnisbreytingar, að óþarst þykir að gera grein fyrir þeim í nefndaráliti.

Út af 21. gr. frumvarpsins, sem er svo hljóðandi: »Konungur getur látið leggja fyrir Alþingi frumvörp til laga og tillögur til annara samþykta« vill nefndin öll taka það fram, til skýringar, að ætlast verði til, að sljórnin fái umbod konungs á ríkisráðsfundi undan Alþingi, til þess að leggja fram á þinginu þau frumvörp, sem ráðuneytinu kann að þykja þörf á meðan þing standur yfir, þótt eigi hafi verið kostur að bera þau áður fyrir konung í ríkisráði. Með þessu skil-orið sjer nefndin eigi þórf að breyta greininni.

Pess skal getið, að skoðanir nefndarmanna voru svo sundurleitar um at-riði þau, er 26. grein skipar fyrir um (tölu þingmanna, tölu landkjörinna þingmanna, deildaskipan og fleira), að engin niðurstaða sefxt um þau. Vard það loks að samkomulagi eftir langar umræður og mikil stímabruk, að nefndin sem slik bæri ekki fram aðrar breytingartillögur við greinina en þá að setja þar heimild um að kjósa mætti þingmenn i Reykjavík með hlutfallskosning. Var þá jafnframt gert ráð fyrir, að um leið og sú breyting yrði í lög tehin, væri öðrum núverandi tvimenningakjördænum breytt í einmenningskjördæmi.

Í samræmi við þetta eru breytingatillögurnar við 26. gr. og orðabreytingar í samræmi við þær, við 27., 28., 29. og 30. gr.) sbr. 15.—24. br.till.)

Að öðru leyti hafa nefndarmenn óbundnar hendur um afstöðu sina til einstakra atriða greinar þessarar, er til atkvæða kunna að koma í deildum þingsins.

Ágreiningur varð í nefndinni um breytingartillögu við 29. grein. Meiri hluti nefndarinnar er eindregið þeirrar ákveðnu skoðunar, að sjálfsgagt og ófrá-víkjanlegt sje að halda að minsta kosti 5 ára búsetuskilyrði í stjórnarskránni fyrir kosningarrjetti og kjörgengi til Alþingis og hesir því sett og samþykt tillögu þá við 29. grein, sem tekur þetta fram.

I frumvarpi stjórnarinnar er, auk ríkiskorgarárjettarins, einungis tilskilin eins árs búseta í kjördæmi sem skilyrði fyrir kosningarrjetti í kjördæminu. Kjörgengur er hver sá, sem kosningarárjett á einföverslaðar í landinu og hesir heimili-íslfestu innátlants.

Með ákvæðinu 10. gr. stjórnarskipunarlaga 19. júní 1915 eru þau skil-yrði um þetta efni sett syrir kosningarrjetti manns, annaðhvort: að hann sje fæddur hjer á landi, eða hafi átt hjer lögheimili síðasliðin 5 ár er kosniagin fer fram (og hafi verið búsettur eitt ár í kjördæminu). Samkvæmt 11. gr. sömu laga er hver sá kjörgengur, sem kosningarrjett á í landinu.

Mismunur á því tvennu móti, hversu menn öðlast kosningarrjett og kjör-gengi samkvæmt þessum nágildandi lagagreinum er því sá, að þeir, sem fæddir eru hjer á landi hafa kosningarrjett eftir eins árs dvót í kjördæminu, hversu lengi sem þeir kunna áður að hafa dvalist erlendis, og eru kjörgengir ef þeir hafa hjer á landi heimilisfestu þegar kosning fer fram, en aðrir menu, sem ekki eru fæddir í landinu, fá rjettion, er þeir hafa haft hjer lögheimili 5 síðustu árin.

Vegna þessara tvennskonar skilyrða þótti fulltrúum Dánmerkur í Sam-bandslaganefndinni, ástæða til að taka það fram í athugasemdum við 6. gr. sam-bandslagatrumvarpsins, að í samkvæmi við »gagnkvæmi« rikisborgararjettindanna verði að afnema allar takmarkanir, sem nú sje þar á, »svo sem nú sje þar á, svo sem mismun þann á kosningarrjetti sem fram kemur í 10. gr. stjórnarskip-unarlaga Íslands frá 19. júní 1915«.

Pennan mismun, sem nefndarmennir minnast á, má afnema með tvennu móti: Annaðhvort með því að afnema búsetuskilyrðið, eða með því að ná til allra jafnt, hvort sem eru Íslendingar eða Danir.

Meiri hluta nefndarinnar þykir einsælt að taka síðari kostinn og liggja til þess margar ástæður.

Fyrst má minna á það, að þá er sambandslögin voru til umræðu á Alþingi í fyrra og andstæðingar þeirra fundu þeim meðal annars til foráttu, og samkvæmt 6. gr. og athugasemdinni við hana, sem syrr greinir, mundi þursa að nema 5 ára búsetuskilyrðið úr stjórnarskránni, — þá var því eindregið svarað af forsvarsmónum sambandslaganna, að slikt væri misskilningur og að alveg eins mætti láta þetta 5 ára búsetuákvæði standa óbreytt, en láta það ganga yfir alla jafnt, hvort sem fæddir væri hjer á landi eða eigi. Kom þetta skýlaust fram í háðum deildum í umræðum og auk þess gat framsögumaður málsins i N.d. (þm. Dalamanna) þess eitt sinn að gefnu tilefni, að ef enginn annar bæri fram *síka* breytingu, til þess að bæta úr þeim »mismun«, sem um væri að ræða, þá mundi hann sjálfur gera það þegar breyting yrði gerð á stjórnarskránni.

Sama skilningi var haldið fram í blöðum og á mannsfundum, þar sem sambandslögin voru rædd áður en þjóðaratkvæði um þau fór fram og bryddi ekki á öðru, en þettanværi samhuga álit allra þeirra, er lögin studdu, hvort sem var í rædu eða riti. Með þessu forordi og þessum skilningi hesir því íslenska þjóðin samþykkt lögin með atkvæði sinu og frá því verður ekki gengið. Er enginn vafí á því, að þessar skýringar hafa drjúgum aukið sylgi sambandslaganna, enda hafa og kjósendur í landinu treyst því, að hjer yrði ekki látið sitja við orð-in tóm, heldur mundu fullar esmdir á veiða í framkvæmd.

Samkvæmt tillögu meiri hlutans eru skilyrði syrir kjörgengi og kosning-arrjetti danskra manna hjer á landi óbreyjt frá því sem þau eru nú. Rjettur þeirra er því á engan hátt *lakari* en áður. Rjettur þeirra móts við Íslendinga er meiri en áður, þar sem 5 ára búsetuskilyrðið á nú einnig að ná til vorra landa. Og rjettur þeirra móts við (aðra) útlendinga er og svo stórum mun meiri en áður, að þar sem danskir ríkisborgarar hafa nú rjett sinn óskertan sem syrr, þá

eru allir aðrir, þar á meðal frændur vorir Norðmenn og Svíar hjer estir með öllu sviftir kosningarrjetti og kjörgengi, þótt búsettur hasi verið hjer síðustu fimm árin og öðlast hann ekki, hversu lengi sem þeir dveljast hjer, nema þeir fái fyrst ríkisborgarjett með sjerstakri lagasetning, en að núgildandi stjórnarskrá hafa allir útlendingar, Danir sem aðrir, allan sama rjett sem þetta.

Það er því síður en svo, að Danir þursi undan nokkru að kvarta í þessu efni. Eða hvað mundu þá aðrar frændþjódir vorar á Norðurlöndum geta sagt nú, sem hast hafa jafnþjetti um þetta við Dani, samkvæmt þeim stjórnskipunarlögum, sem enn gilda hjer í landi?

Á það er að lita, að öll nágrennaríki vor á meginlandi Norðurálfu setja ríkisborgararjett sem skilyrði fyrir kosningarrjetti og kjörgengi. Um þetta er að eins undantekning milli Danmerkur og Íslands, samkvæmt 6, gr. sambandslaganna, eins og áður er á minst. Nú er það augljósara en á þursi að minnast, að Dönum getur alls engin hætta stafad af Íslendingum í þessu efni sakir ríkismunnar og fjölmennis, en sama verður eigi sagt um Íslendinga, og verður síðar vikið að því. Hvi skyldi Íslendingar þá ekki neyta þeirra varna, sem þeir hafa þar sem aðra brestur, en þá er ekki annað syrit sig að bera en búsetuskilyrði og virðist meiri hlutanum þau eigi mega skemra fara, en breytingartillagan greinir, og samkvæmt er því. sem verið hesir nú um hrið.

Það mun og síður en svo, að Dönum komi það mjög á óvart, þótt vjer auðveldum þeim eigi kosningarrjett og kjörgengi fram úr því sem nú er og ofan á önnur þau rjettindi, sem þeim eru trygð með sambandslögunum. Skal því til stuðnings bent á ritgerð estir dr. Knud Berlin, sem nýlega biðlist í timaritinu »Det nye Nord«, um gagnkvæmt jafnþjetti ríkisborgara allra Norðurlanda». — Höfundur ræðir um þetta efni sakir þeirrar hreyfingar um samband og sameinun í ýmsum greiuum, er eflst hesir á Norðurlöndum meðan styrjöldin stóð. Heldur höfundur því fram, að fullkomið jafnþjetti milli ríkisborgara tveggja eða fleiri ríkjum, eins og nú milli Danmerkur og Íslands, geti ekki talist annað en fjarstæða einber, nema alveg sjerstaklega standi á og þjóðirnar sje bæði nokkurnveginn jafnokar hver annarar og (einkum) tengdar vináltu- og frændsemisböndum. En hitt mundi nær óhugsandi, segir hann, að Danmörk t. d. þætti ráðlegt að gera slikan jafnþjettissamning við öslugt grannriki svo sem Pýskaland, þar sem Pjóðverjar gæti þá flykst unnvörpum til Danmerkur og öðlast þegar kosningarrjett og kjörgengi til ríkispings, jafnframt því sem þeir væri estir sem áður góðir og gegnir þýskir ríkisborgarar.

Höfundur fer allmögum orðum um fullkomið innbyrðis jafnþjetti milli allra Norðurlanda-þjóðanna og telur slika samninga allskostar óráðlega og illframkvæmanlega meðan ekki sje traust sameiginleg þjóðarkend orðin ríkjandi á Norðurlöndum. Því næst ritar hann á þessa leið:

Vjer skulum einugis benda á, að smáriki sem Ísland með 90000 ibúa, gæti hæglega átt á hættu, að ríkisborgarar þess yrði ofarliði bornir ef allir ríkisborgarar Norðurlanda fengi kosningarrjett til Alþingis þegar er þeir tæki sjer bólfestu á Íslandi, þegar innflutningur yrði til muna, svo sem ef gull fyrdist á Íslandi, — ef ekki væri þá sett undir lekann með því að setja þau frekari skilyrði fyrir kosningarrjetti, að til hans þyrfti svo langa búselu á Íslandi, t. d. 10 eða 25 ár, að jafnþjettlið væri i raun og vera aðeins í orði kveðnu.

Af þessum ummælum höfandar er auðsætt, að hann telur það eigi ein-

ungis löglegt að setja langa búsetu sem skilyrði fyrir kosningarrjelli, þótt fullkom-
ið ríkisborgara-jafnрjetti væri lögtekið, heldur skoðar það ráðlegt og jafnvel bein-
linis lífs-naudsynlegt úrrædi þegar svo á stendur. Að visu miðar hann hjer xið
það, að allar Norðurlandaþjóðirnar hefði ríkisborgarajafnрjetti, en þar sem nú er
um Dani eina að gera, þá er hættan að því leyti minni, enda er og búsetuiminn,
sem meiri hlutinn áskilur í tillögu sinni, ekki nema hálfur sá timi eða jafnvel
einungis simtungur þess tíma, sem dr. Berlin telur, að verið gæli nauðsynlegur.

Sumir vilja eyða því, að nokkrar likur sje til, að svo margt manna
flýtjisti hingað frá Danmörku, að ástæða sje að halda búsetuskilyrði því, sem
stendur í nágildandi stjórnarskrá. Um þetta má að visu deila, eins og flesta ó-
komna hluti, sem reynslan ein fær skorid úr til hlitar. En ekki verður því neit-
að, að likur syir innslutningi frá Danmörku eru nú þeim mun meiri en áður,
að ekki er saman berandi. Fyrstu fossafjelögini, sem sótt hafa um leyfi hjer á
landi til stóriðju, eru í Danmörku. Til þeirrar iðju þyrsti fjölda fólks, jafnvel svo
tugum þúsunda skifti. Hvaðan mundi það fólk koma fremur en frá Danmörku?
Ekki má Ísland við því að missa svo margra manna frá annari atvinnu. Þá má
og nefna fiskveiðar, sem likur eru til, að Danir stundi framvegis langtum meir
en hingað til, samsara vaxandi auð og þjóðernis-vakning, sem hlýtur að staða
af stækku ríkisins, — syrir utan ótal aðrar atvinnugreinir, svo sem verslun,
iðnað o. m. fl., sem þeim stendur opið syrir að stunda hjer. Þarf og ekki að
leita langt í dönskum blöðum til þess að finna hvatningsgreinir og ráðagerðir í
þessa átt. Þykir óþarf að fara frekara út í þetta mál hjer, þar sem breytingar-
tillagan er svo vægileg, eins og áður er tekið fram, að hún íþyngir að engu
rjetti Dana frá því, sem nú er, heldur gerir einmitt hlut þeirru betri en áður
móts við aðra.

Pess gerist því síður þörf að fjölyrða um þetta atriði málsins, sem það
er viðurkent, að minsta kosti af sumum úr minni hlutanum, að rjett muni að
hafa nokkru lengri búsetu-skilyrði syrir kosningarrjetti og kjörgengi, heldur en
tilskilið er í stjórnarskrá, stjórnarinnar. En úr þessari þörf vill minni hlutinn bæta
á þann hátt að heimila í stjórnarskránni að lengja megi búsetuskilyrðin syrir
kosningarrjetti með einsföldum lögum. Telur hann þá því hinu sama takmarki
náð, sem meiri hlutinn stefni að, og jafnframt gangi þessi aðferð því framar, að
þá sje auðgert að lengja búsetuskilyrðin meira en 5 ár, ef þörf þyki til.

Meiri hlutinn er eindregið andvígur slikri úrlausn málsins. Telur hann
almenn skilyrði kosningarrjettarins einn höfuð-hyrningarstein þingbundins stjórn-
skipulags, sem hvergi eigi heima annarsstaðar en í grundvallarlögum ríkisins,
enda vitum vjer eigi dæmi annars í stjórnarskrám annara þjóða.

Par sem um jafn-mikilvægt grundvallaratriði er að ræða, þykir meiri
hlutanum alls eigi hlýða, að það sje á valdi einstaks þings að breyta skilyrðum
kosningarrjettarins, rýmka þau eða þrengja, án þess að til kasta kjósenda komi.
Telur meiri hlutinn ekki annað koma til mala, en svo fast sje um þennan rjett
búið, að stjórnarskrábreyting og þar með þingprof og úrskurð kjósenda þursi til,
ef breyta skal. — Meiri hlutinn sjer og alls enga ástæðu til sliks syirkomulags,
sem minni hlutinn vill hallast að, — sjer ekki að það sje að neinu leyli betra.

Ef það á að vera til þægðar Dónum, þá næst sá tilgangur því að eins,
að ekki verði í lög tekin jafnlöng búsetuskilyrði, sem meiri hlutinn hesir orðið
ásáttur um. Að öðrum kosti kemur hvorttveggja í einn stað niður fyrir þá, nema

búsetuskilyrðin yrði ákveðin lengri en 5 ár, og þá yrði það þeim verra, en ef nauðsyn þætti til síðar að lengja búsetuna úr 5 árum, má það eins verða með stjórnarskrárbreytingu. — Ef sú væri tilætlunin að taka eigi 5 ára búsetuskilyrði upp í sjerstök lög þegar í stað, samsara stjórnarskrárbreytingunni, þá gæti orðið örðugra að taka það upp í lög síðar, þegar straumurinn væri kominn inn í landið. Betra að byrgja brunninn áður en barnið fellur í hann.

Ef búsetuákvæðið yði þegar frá upphafi hið sama í sjerstökum lögum sem það, er meiri hlutinn vill standa láta í sljórnarskránni, þá mætti jafnvel segja, að verið væri að fara að Dönum með óeinlægni, sem Alþingi væri vart sam boðin.

Meiri hlutinn telur það því að öllu leyti óheppilegra og ótryggara, að hafa búsetuákvæðið utan sljórnarskrárinna, og kost sjer hann engan við það.

Loks vill meiri hlutinn láta þess getið, að sambandslögin hafi eigi verið samþykt í því skyni, að Íslendingar skyldi láta nokkuð undan þokast um rjett sinn frá því, sem þar er ákveðið, heldur sje einsætt að neyta rjellinda sinna samkvæmt þeim hjer i landi svo sem fremst má og heldur styrkja en veikja, hvenær sein teknisæri gefst. Þau spor viljum vjer marka þegar á þessu fyrsta þingi er háð er, eftir að breytingin er orðin á sambandinu.

Minni hluti nefndarinn (Jóh. Jóh., M. Kr., Pj. J., Sigurj. Fr. og St. St.) er meiri hlutanum syllilega samdóma um það, að vjer höfum lagalegan rjett til þess að setja svo langt búsetuskilyrði, sem oss sýnist, í sljórnarskrána fyrir kosningarrjetti og kjörgengi til Alþingis, og eins um hilt, að tryggja beri Íslendingum rjett og vald yfir málum sinum. Hinsvegar telur hann hvorki nauðsynlegt, hagkvæmt nje full-örugt að einskorða búsetutímann í sljórnarskránni eins og meiri hlutinn vill gera.

Sem stendur er ekki svo margt Dana hjer á landi, að nein hætta geti af þeim stafað, þótt búsetuskilyrðið sje stutt, og á undanförnum tíma hafa Danir síður en svo sýnt sig í því að fjölmenna hingað til þess að seljast hjer að og telur minni hlutinn ekki miklar likur til að það muni breytast í náinni framtíð, einkum þar sem Dönum opnast nú svigrúm suður á bóginn. En ef búsetuskilyrði, t. a. m. 2 ára, er sett í sljórnarskrána og heimild til að lengja búsetutímann í kosningarlögum, gelur Alþingi, hvenær sem því kynni að virðast ástæða til þess, af því að Danir fær að flykkjast til landsins umsvifalaust, breytt kosningarlögnum og lengt búsetutímann sem þurfa þætti. Til þess hefði það nægilein tíma, þar sem það eftirlieðis verður væntanlega haldið á hverju ári, og að vantreysta því, að Alþingi muni gæta þessa og lengja búsetutímann, ef þórf krefur, er að gera því og þjóðinni allri getsakir, sem hún að álti minni hlutans á ekki skilið.

Hvort sem lítið er til Íslendinga sjálfra eða Dana, telur minni hlutinn ekki, hagkvæmt að lögsesta nú, þegar 5 ára búsetu sem skilyrði fyrir kosningarrjetti og kjörgengi, þar sem hann telur það ekki nauðsynlegt til þess að tryggja oss yfirráðin yfir málum vorum.

Því má ekki gleyma, þótt meiri hlutinn fari þar fljótt yfir sögù, að Íslendingar sjálfir, sem einhverra hluta vegna eru erlendis og halda eigi húsfestu hjer heima, verða að biða jafnlangan tíma eftir heimkómu sína áður en þeir fá

kosningarrjett og kjörgengi astur, eins og Danir þeir, er setjast hjer að. Þetta þótti í fyrra galli á sambandslagafrv., sem mikið var gert úr af andstæðingum þeirra. Þótt þetta ákvæð i sambandslaganna sje alls ekki hættulegt, þar sem girða má og sjálfsagt er að girða fyrir hættur þær, er af því kynnu að stafa hvenær sem er, þá verður hinsvegar að taka fult tillit til þess og hafa búsetutímann eigi lengri til hverrar tíðar en nauðsyn kresur í þessu esni.

Að fara að reyna að draga úr jafnrettisákvæðinu, t. a. m. með því að skapa (singere) með laegaákvæði búsetu hjer á landi, sem í raun og veru væri það ekki, myndi ekki reynast vel, því annaðhvort yrði ákvæðið þýðingarlaust eða það myndi höggva svo næri sambandslögnum, að oss væri tæpast sæmandi að setja það.

Að því er Dani snertir, þá munu þeir, — og það ekki að ástæðulausu, þar sem stjórnarskráfrv., eins og það er lagt fyrir Alþingi, var borið undir þá í ráðgjafarnefndinni, án þess þeim væri þar gefið í skyn, að þannig lögud breyting og sú, sem hjer er um að ræða, myndi verða gerð á Alþingi, — vænta þess, að Dönum búsettum hjer verði eigi sett strangari skilyrði í þessum esnum, en nauðsyn kresur til þess, að vjer gætum rjettinda vorra og hagsmuna. Má búast við því, að þeir sjái ekki neina hættu á ferðum í þessum esnum, þótt ekki sje nú þegar sett 5 ára búseta sem skilyrði fyrir kosningarrjetti og kjörgengi og því verða fyrir vonbrigðum. Hinsvegar munu þeir skilja og fallast á, að vjer setjum þau ákvæði i stjórnarskrá voru, er gerir oss við öllu búna og eins því, að svo margir Danir geti flutt inn í landið og setst hjer að, að oss reki nauður til að lengja búsetuskilyrði til þess að koma í veg fyrir of mikil áhrif þeirra á mál vor og meðferð þeirra.

Loks þykir minni hlutanum 5 ára búseta sem skilyrði i stjórnarskránni fyrir kosningarrjetti og kjörgengi til Alþingis *eigi fullörugg trygging* gegn dönskum áhrifum á úrslit mála vorra. Kæmi það fyrir, að Danir flyttu hjer inn í stórhópum og settust hjer að, gæti svo farið, að 5 ára búsetuskilyrði reyndist of stutt, en þá væri stjórnarskrárákvæði eins og það, sem meiri hlutinn stingur upp á, því til fyrirstöðu, að búsetutíminn yrði lengdur með einföldum lögum.